

Az illem tanítása

Tartalom

Mit jelent az illem, a jó modor tanítása?	3
Hogyan tanítjuk az illemszabályokat?	3
A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód	3
A tanulásirányítás normái	4
A terítés és az étkezés illemszabályainak tanulása	4
Hogyan tanítjuk a terítésre vonatkozó illemszabályokat?	4
Hogyan tanítjuk az étkezés illemszabályait?	6
A közlekedés illemszabályainak tanulása (gyalogos közlekedés, illetve utazás autóbuszon, vonaton, villamoson, trolibuszon és metróon)	8
Hogyan tanítjuk a gyalogos közlekedés illemszabályait?	8
Hogyan tanítjuk az autóbuszon, a villamoson, a trolibuszon és a metróon való közlekedés illemszabályait?	8
Hogyan tanítjuk a vonaton történő közlekedés illemszabályait?	10
Hogyan tanítjuk az otthoni viselkedés illemszabályait?	10
Hogyan tanítjuk a vásárlás illemszabályait?	11
A szabadidős tevékenységekhez kapcsolódó illemszabályok tanulása (könyvtárban való viselkedés, könyvhasználat, televíziózás, videózás, játék, sportolás, túra, kirándulás, mozi- és színházlátogatás)	13
Hogyan tanítjuk a könyvtárban való viselkedés és a könyvhasználat illemszabályait?	13
Hogyan tanítjuk a televíziózás és a videózás illemszabályait?	14
Hogyan tanítjuk a játék és a sportolás illemszabályait?	15
Hogyan tanítjuk a túra, a kirándulás illemszabályait?	16
Hogyan tanítjuk a mozi- és a színházlátogatás illemszabályait?	17
Felhasznált irodalom	18

Mit jelent az illem, a jó modor tanítása?

Az illem, a jó modor tanítása magában foglalja:

- 1 az illemszabályok megismerését;
- 2 az illemszabályok megfogalmazását;
- 3 az illemszabályok alkalmazását szerepjátékokban és mindennapi élethelyzetekben;
- 4 az illemszabályokhoz kapcsolódó szokások kialakítását,
- 5 az egyén, illetve egy embercsoport viselkedésének értékelését.

Hogyan tanítjuk az illemszabályokat?

A második osztályos illem tananyagban vannak olyan illemszabályok, amelyekkel a gyerekek már az első osztályban megismerkedtek: az iskolai viselkedés illemszabályaival, a gyalogos közlekedés illemszabályaival, a jó megjelenés illemszabályaival és az étkezésre vonatkozó néhány illemszabállyal. Természetesen ezeket nem kell újra megtanítani a tanítónak. Feladata, hogy gyakoroltassa, alkalmaztassa a már megtanult normákat, értékelje és értékeltesse az illemszabályoknak megfelelő, illetve a normasértő viselkedéseket.

Mivel az első osztályos programunkban részletesen bemutattuk a fent felsorolt illemszabályok tanításának folyamatát, felesleges lenne második osztályos programunkban újra leírni ezeket. E folyamatok tanításához, tanulásához a következő taneszközöket ajánljuk: *Tanítási program* 1. osztály, a *Feladatgyűjtemény* 1. osztály és a *Feladatgyűjtemény* 2. osztály.

A második osztályban újként megjelenő illemszabályok tanítása, tanulása ugyanúgy három szakaszra bontható, mint az 1. osztályban bemutatott folyamatoké. Röviden felidézzük e három szakaszt. (Részletesen lásd: *Tanítási program* 1. osztály)

- a) Az illemszabályok megismerésének, értelmezésének, a végrehajtáshoz szükséges ismertetőjegyek és nyelvi formák tanulásának szakasza.
- b) Az illemszabályok alkalmazásának, gyakorlásának szakasza.
- c) Az illemszabályoknak megfelelő, illetve az illemszabályokat sértő viselkedések értékelésének szakasza.

A folyamatok tanítása, tanulása során legfontosabb a gyakorlás szakasza. Semmit sem ér az, ha a gyerekek minden helyzetre tudják az illemszabályt, a leghelyesebb nyelvi formát, de nem alkalmazzák azokat. Az iskolában a gyerekek az illemszabályokat főleg szerepjátékokban gyakorolhatják. (Javasoljuk, hogy ezt a napközis foglalkozásokon, a szabadidőben végeztessék a tanítók. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az anyanyelv órákon nem kaphatnak illemhez kapcsolódó feladatokat a gyerekek.) Nagyon fontos azonban a természetes élethelyzetekben tanúsított illemtudó viselkedés. Erre az iskola kevesebb lehetőséget tud teremteni. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a tanító kérje a szülők segítségét. Célszerű már az első szülői értekezleten a szülőket megismertetni azokkal a normákkal, amelyeket a gyerekek tanulni, gyakorolni, alkalmazni fognak a második osztályban. Kérni kell őket arra, hogy egyrészt adjanak lehetőséget a gyerekeknek a természetes élethelyzetekben történő gyakorlásra (pl. vigyék el őket színházba, utazzanak velük vonaton stb.), másrészt ők is állandóan figyelmeztessék a gyerekeket a normákra, javítsák viselkedésüket.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

?1 Ismeri és alkalmazza az illemszabályokat.

?2 Ismeri az illemszabályokat, de nem alkalmazza azokat, mert

- a) figyelmetlen,

- b) szorongó, zárkózott,
- c) szociális lehetőségei miatt nincs lehetősége az alkalmazásra,
- d) tudatosan normasértő.

?3 Felületesen, alig ismeri az illemszabályokat.

A tanulásirányítás normái

Az itt felsorolt normák valamennyi illemszabály tanítására, tanulására érvényesek.

- 0 Az illemszabályokat „in vivo” (természetes élethelyzetekben) addig kell gyakoroltatnia a tanítónak, amíg valamennyi gyerek nem alkalmazza azokat biztonságosan.
- 1 Az értékelés – sem a gyerekek által végzett, sem a tanítói – nem lehet gúnyolódó, megszegyenítő.
- 2 Az illem tanítása, tanulása során célszerű a gyerekeket kis csoportokban fejleszteni.
- 3 Az illemszabályok tanítása csak úgy lesz sikeres, ha a tanító állandóan mintát ad, javít, figyelmezteti a gyerekeket a normákra.
- 4 Az illemszabályokat a tanítónak pontosan, egyértelműen kell megfogalmaznia. Ezt követelje meg a gyerekektől is.
- 5 Az „illem”, az „illemszabály”, a „jó modor”, az „illemtudó”, az „illemsértő” kifejezéseket használja a tanító, és használtassa a gyerekekkel is.

A terítés és az étkezés illemszabályainak tanulása

A fő folyamatot ebben az esetben két kisebb folyamatra bonthatjuk fel:

- a) a terítés illemszabályainak tanulása;
- b) az étkezés illemszabályainak tanulása.

A két folyamat tanításának, tanulásának szakaszait külön-külön mutatjuk be.

Hogyan tanítjuk a terítésre vonatkozó illemszabályokat?

A tanítás szakaszai

- a) A tanítás, tanulás első szakaszában a tanító először a *Feladatgyűjtemény* 1. feladatát oldassa meg. Ezzel lehetősége lesz arra, hogy felmérje, mennyire ismerik a gyerekek a terítés illemszabályait, és mik azok a normák, amelyeket ismernek. A tanító a feladatvégzés előtt ossza csoportokba a gyerekeket. Egy-egy csoportba 6-8 gyerekek kerüljön. Erre azért van szükség, hogy mindenki részt vehessen a tevékenységben. A pedagógus annyi asztalt, annyi terítéshez szükséges eszközt biztosítson, ahány csoportot alakított a tanulókból. Miután a gyerekekkel ismertette a feladatot, hagyjon időt arra, hogy nyugodtan tevékenykedjenek. Természetesen a vitatkozást, a veszekedést ne tűrje. Ha ilyet tapasztal, szakítsa meg a feladatvégzést, figyelmeztesse a gyerekeket az együttműködésre. Ha a csoportok befejezték a munkát, valamennyien együtt nézzék meg a megterített asztalokat, közösen javítsák a hibákat. A javítás során a tanító és az illemszabályokat ismerő gyerekek mondják el a normákat. Az illemszabályok ismertetése mellett a tanító adjon választ a „miért” kérdésekre is.

Pl.: *„A székeket jól rendeztéték el. Nem tették túl közel egymáshoz: kb. 80 cm távolság van közöttük. Ha közelebb lennének egymáshoz, nem férnének el az emberek, nem tudnának kényelmesen enni.”*

„Leterítették egy szép terítővel az asztalt. Felesleges volt a műanyag abroszt is ráteríteni. Ez illetlen dolog. A vendégek úgy érezhetik, hogy tőle féltetik a szép terítőt, azt gondolják, hogy leeszi, ezért tették fölé a műanyag abroszt.”

Ez a feladat megoldható úgy is, hogy csak egy-egy csoport kap ilyen feladatot, a többi gyerek addig más munkát végez. Ha a kijelölt gyerekcsoport végzett a terítéssel, közösen, az előbb leírt módon értékeljék, javítsák a munkát a tanulók. Ebben az esetben természetesen több alkalommal meg kell ismételni a feladatot, hogy minden gyerek elvégezhesse a terítést.

Miután minden gyerekcsoport kipróbálta ezt a tevékenységet, minden csoport munkáját javították, a gyerekek általában megismerték a terítés illemszabályait, a tanító egy-egy normát külön-külön tanítson meg.

Pl.: a terítőre vonatkozó illemszabályokat így taníthatja meg a pedagógus:

A tanító több asztalt készítsen elő. Különböző asztalterítővel takarja le ezeket. (Legyen fehér és színes terítés és műanyag abrosszal letakart asztal.) Válasszák ki a gyerekek, mely asztalok ízlésesek és a normáknak megfelelőek. Ha a gyerekek jól választanak, a tanító megerősítésül vetítse ki az illemszabályokat. Ha csak találgatnak, a pedagógus segítségül vetítse ki az illemszabályokat. Ezek elolvasása után válasszanak a terített asztalok közül a tanulók.

Ugyanilyen módon taníthatja meg a tanító a székek elrendezésére, az asztalra kerülő virág, a kenyér, a só- és paprikatartó elrendezésére vonatkozó illemszabályokat. A székek elrendezésére vonatkozó illemszabályok megtanításának módjával adunk még egy mintát.

A tanító rendezzen el székeket egy-egy asztal mellett: az egyik helyen túl szorosan, a másikon megfelelően álljanak, a harmadikon pedig az asztal sarkánál is legyenek székek. A gyerekek üljenek az asztalokhoz, játsszák el, hogy esznek. Így könnyen ki tudják majd választani, melyik elrendezés a helyes. Képesek lesznek arra, hogy megfogalmazzák az illemszabályt, indokolják, miért szükséges ennek alkalmazása.

Az étkezéshez szükséges eszközök elrendezésére vonatkozó illemszabályok tanításakor a *Feladatgyűjtemény* 2. feladatát oldassa meg a tanító. Azonnal mutassa meg a gyerekeknek a feladatban leírt normasort. Ezt a feladatot is csoportmunkában végezhetik a gyerekek. Az étkezéshez szükséges eszközök elrendezésére vonatkozó illemszabálysort többször ki kell vetíteni, a hozzá kapcsolódó feladatot többször meg kell oldatni, mivel az ilyen terítés nem mindennapi, ünnepélyes jellegű, nem fordul elő gyakran. Még a legjobb szociális körülmények között élő gyerekek sem gyakran találkoznak ezzel. A tanító az ünnepélyes terítési mód mellett tanítsa meg a gyerekeknek, hogyan kell megteríteni az asztalt reggelihez, vacsorához és egy hétköznapi ebédhez. Fontos, hogy minden gyerek tudja, milyen eszközök szükségesek az egyes étkezésekhez, és hová kerülnek ezek a terített asztalon.

b) Az iskolában is teremthet a tanító lehetőséget arra, hogy a gyerekek természetes élethelyzetekben gyakorolják, alkalmazzák a terítés illemszabályait. Pl.: követelje meg, hogy a tanulók tízóraihoz, uzsonnához is terítsék meg az asztalaikat. Az ebédhez is a gyerekek terítsenek meg. Ne kijelölt felelősök, hanem az egyes asztaloknál ülő csoportok végezzék el ezt a feladatot. Még olyan esetben is lehetőség van erre, ha a gyerekek adagolva kapják meg az ételt. A papírszalvétákat, a poharakat és az evőeszközöket előre odakészíthetik a leterített asztalokra, díszíthetik ezt virággal, elrendezhetik az asztalok mellett a székeket. Az asztalterítőt (természetesen nem műanyag abroszt) beszerezheti az iskola, de a tanító megszervezheti, hogy a gyerekek otthonról hozzanak – heti váltással – terítőket. Ezeknek a természetes élethelyzeteknek a megteremtésére azért van szükség, mert a terítésre vonatkozó illemszabályok otthoni gyakorlására csak néhány – általában a jó szociális körülmények között élő – gyereknek van lehetősége.

A gyakorlást szerepjátékok megoldásával is végeztetheti a tanító. Ehhez a *Feladatgyűjtemény* feladatai adnak segítséget. Újra megoldathatjuk azokat a

feladatokat, amelyekkel az illemszabályok megtanulása során már találkoztak a gyerekek, csak ebben a szakaszban más részfeladatokkal egészítsük ki ezeket.

Pl.: 1. feladat:

A programunk a) szakaszában bemutatott módon terítsék meg a gyerekek az asztalokat, de most ők maguk indokolják – az illemszabály elmondásával – miért így végezték el a feladatot. A tanító a következőképpen segíthet:

– *Jól rendeztétek el a székeket. Emlékeztek még arra az illemszabályra, ami a székek elrendezésére vonatkozik? Mondjátok el! Indokoljátok meg, miért szükséges eleget tenni ennek a normának!*

c) Az iskolában kevés lehetőség van arra, hogy a tanító természetes élethelyzetekben gyakoroltassa a megismert, megtanult illemszabályokat, tehát ennek értékelésére is kevés a lehetőség. A tanulók terítésre vonatkozó normatudásának értékelése szerepjátékokhoz is kapcsolódhat. A társaik, illetve a tanító által jól és rosszul megoldott feladatokat értékeljék a gyerekek. A pedagógus ne elégedjen meg a „jó a terítés”, „nem szépen terítették meg az asztalt” értékelésekkel. Indokoltassa is meg ezeket:

– *Mi az, ami szerinted nem jó a terítésben?*

– *Miért nem jó? Hogy lenne helyes?*

Valószínű, hogy lesznek olyan gyerekek, akik néha étteremben esznek vagy vendégségbe mennek. Az ő élményeiről szóló beszélgetéseket is irányíthatja úgy a tanító, hogy a gyerekek elmondják azt is, hogy szerintük az étteremben (a vendégségben) jól vagy rosszul alkalmazták-e a terítés illemszabályait.

Hogyan tanítjuk az étkezés illemszabályait?

Az étkezés illemszabályai közül első osztályban sok normát megismertek már a gyerekek. Ezekről az illemszabályokról első osztályos programunkban részletesen írtunk. (Lásd: *Tanítási program 1. osztály*) Második osztályos programunkban az új normák tanításához, gyakoroltatásához adunk segítséget.

A tanítás szakaszai

a) Néhány új illemszabály tanításához, tanulásához a tanító az iskolai étkezések során adódó természetes élethelyzeteket használhatja fel.

Pl.: a ruhaszalvétával kapcsolatos illemszabályokat így taníthatjuk meg:

A közös étkezések során figyeljük meg a gyerekek viselkedését! Hogyan alkalmazzák a szalvétával kapcsolatos illemszabályokat? Értékeljük is a tanulókat!

– *Láttam, nagyon sokan emlékeztek még a szalvéta használatával kapcsolatos illemszabályokra. El tudnátok mondani, mik ezek?*

– *Mit kell tennetek a szalvétával, ha befejeztétek az étkezést?*

– *Előkelő éttermekben, vendégségben előfordulhat, hogy nem papír-, hanem ruhaszalvétát adnak az étkezéshez. Ezt is ugyanúgy kell használni, mint a papírszalvétát. Van azonban egy különbség is. Mit gondoltok, mi az?*

– *Szerintetek az étkezés után ezt is gombóccá kell gyűrni és a tányérra tenni?*

– *Meg tudnátok fogalmazni a ruhaszalvétára vonatkozó illemszabályt?*

Új illemszabályok a kiskanálra, a kiskésre és a kisvillára vonatkozók is. Ezeket a normákat megtaníthatja a tanító akkor is, amikor a terítés illemszabályainak tanulásakor a gyerekek kezébe kerülnek ezek az eszközök. Ekkor mondhatja el a pedagógus, hogy milyen ételek fogyasztására alkalmasak, hogyan kell használni azokat. A kiskanálra, a kiskésre és a kisvillára vonatkozó illemszabályok megtaníthatók így is:

A tanító vigyen be az osztályba minden evőeszközből egyet-egyét. Az étkezéshez használt evőeszközök mellett legyenek olyanok is, amelyek a tálaláshoz kerülnek az asztalra. Kérje a gyerekeket, mondják el, milyen illemszabályok kapcsolódnak a késhez, a villához, a kanálhoz, milyen ételeket ennének ezekkel. Az új evőeszközöket neveztesse meg a tanulókkal, majd kérje őket, hogy próbáljanak felsorolni olyan ételeket, amelyeket ezekkel az evőeszközökkel fogyasztanának. A gyerekek által felsoroltakat ne javítsa, hanem az evőeszközöknek megfelelően csoportosítva írja fel a táblára. Ezután vetítse ki az evőeszközökkel kapcsolatos illemszabályokat. Az illemszabályok elolvasása után nézzék meg együtt a táblai felsorolást. Döntsék el a tanulók, hogy jól vagy rosszul dolgoztak. Ha szükséges, javítsák a táblai feladatot.

Hasonló módon taníthatja meg a tanító a poharakra és a csészékre vonatkozó illemszabályokat is.

A második osztályban tanítjuk meg, hogyan kell a közös tálakból meríteni, hogyan kell használni a tálaláshoz kitett evőeszközöket, milyen illemszabályok vonatkoznak ezekre. Szerencsés helyzetben vannak azok az osztályok, ahol az iskolai étkezés során a gyerekek közös tálakban kapják meg az ételt. Ebben az esetben az illemszabályok természetes élethelyzetben taníthatók. A pedagógusnak csak a gyerekek viselkedését kell megfigyelnie. Az itt adódó helyzeteket kihasználva ismertetheti meg őket az illemszabályokkal. A tanító az illemtudó tanulókat dicsérje meg, a normasértőket pedig figyelmeztesse úgy, hogy mondja el az illemszabályt is.

Pl.: – *Nem illik a saját kanaladdal a közös tálba nyúlnod! Csak azzal a kanállal szabad innen merítened, amelyik a tálban van!*

– *Látom, te nem halászol a levesben, mint a többiek. Egyedül te viselkedsz helyesen. Az asztalodnál ülők megsértették az illemszabályt.*

Ez a tanítási mód azonban csak egy-két iskolában lehetséges. A gyerekek általában adagolva kapják meg az ételt, nem közös tálakban tálalják fel nekik. A tanító ebben az esetben bábok segítségével taníthatja meg a helyes viselkedési normákat. Mutassa be a bábokkal a helyes és a helytelen viselkedést. Kérje a gyerekeket arra, válasszanak: szerintük melyik bábu felelt meg az illemszabályoknak. Nem baj, ha a normasértő viselkedést egy kicsit eltúlozva játssza, ezzel segíthet a gyerekeknek a választásban. A bábos játékot szöveggel is kísérheti.

Pl.: A bábu turkál a levesben.

– *Tudom, itt kell lennie a májnak. Imádom a csirkemájat! Hopp, megvan! Na nem, ez a nyaka! Ezt egye meg más! Nekem a mája kell!*

b) A szabályok alkalmaztatásakor, ahol csak lehetőség van rá, használja ki a tanító a természetes élethelyzeteket. A gyakorláshoz az illemszabályok megfogalmazásához a *Feladatgyűjtemény* 1., 2., 3. és 4. feladatát is felhasználhatja.

A terítés és az étkezés külön tanítási folyamatban való leírása nem azt jelenti, hogy a gyakorlásuk, alkalmazásuk nem kapcsolható össze. Ehhez az együttes gyakoroltatáshoz ad jó példát a *Feladatgyűjtemény*ben a terítés illemszabályainál lévő 4. feladat.

c) A tanító két-három hetente értékelje a gyerekek viselkedését. Az értékelés során mondja el újra azokat az illemszabályokat, amelyeknek a gyerekek már megfelelnek, és azokat, amelyeket megsértenek. Azoknak az illemszabályokhoz kapcsolódó viselkedéseknek az értékelését, amelyeket nem gyakorolhatnak természetes élethelyzetekben a gyerekek, mimetikus játékok segítségével végezze, végeztesse a tanító.

A közlekedés illemszabályainak tanulása (gyalogos közlekedés, illetve utazás autóbuszon, vonaton, villamoson, trolibuszon és metrón)

A tanítás három mozzanatra bomlik. Külön tanítjuk, gyakoroltatjuk a gyalogos közlekedés, az autóbuszon, a villamoson, a trolibuszon és a metrón való közlekedés, valamint a vonaton történő közlekedés illemszabályait.

Hogyan tanítjuk a gyalogos közlekedés illemszabályait?

A gyalogos közlekedés illemszabályait már első osztályban megismerték a gyerekek, ezeket nem kell a tanítónak újra tanítania. Második osztályban a megismert normák gyakorlására, és a normáknak megfelelő, illetve a normasértő viselkedések értékelésére van szükség. Mivel ennek módját első osztályos programunkban részletesen leírtuk, feleslegesnek tartjuk megismételni újra. Második osztályos programunk 155. oldalán felsoroltuk azokat a tanszközöket, amelyeket a gyakorlás, értékelés során felhasználhat a tanító.

Hogyan tanítjuk az autóbuszon, a villamoson, a trolibuszon és a metrón való közlekedés illemszabályait?

A cím elolvasása után sokukban felmerülhet a kérdés: mi szükség van a trolibuszon, a villamoson és a metrón való közlekedés illemszabályainak tanítására, hiszen nálunk nincs se villamos, se trolibusz, se metró? Lehetséges, hogy az illemszabályok tanulásával egy időben nem lesz a gyerekeknek módjuk arra, hogy a megtanult normákat természetes élethelyzetben gyakorolják, hogy valóban utazzanak villamoson, trolin, metrón. De bármikor (néhány év múlva, felnőtt korukra) valószínű, hogy használniuk kell ezeket a tömegközlekedési eszközöket. Akkor az illemszabályok ismerete biztonságot ad fellépésüknek, megóvja őket az ügyetlenségtől, a félszegtől.

A tanítás szakaszai

a) A folyamat tanításának, tanulásának első szakaszában a tanító az illemszabályokkal ismertesse meg a gyerekeket. Ehhez a *Feladatgyűjtemény* 1. számmal jelzett feladatsorát használhatja fel. Mi most az 1. g) jelű feladattal adunk mintát.

A tanító kérje meg a gyerekeket, játsszák el, mit tennének, mit mondanának akkor, ha az autóbusz (a villamos) másik felében egy jó ismerősüket pillantanák meg, akinek feltétlenül köszönni szeretnének. A játékhoz az osztály egyik felét át is lehet rendezni: a székeket úgy sorba rakni, mintha az egy autóbusz belseje lenne. Két-három csoport játékát nézzék végig a gyerekek. Egy tanuló több csoportban is játszhat más-más szerepben. A csoportok játéka után a gyerekek döntsék el, melyik viselkedés volt a helyes. Ha a csoportok jól játszottak, a tanulók jól választottak, a tanító dicsérje meg őket, és megerősítésként vetítse ki az erre a helyzetre érvényes illemszabályt. Ha a gyerekek hibás viselkedést „produkálnak”, akkor segítségül vetítse ki a pedagógus az illemszabályt. Olvastassa azt el, majd adjon lehetőséget a gyerekeknek arra, hogy a normák ismeretében újra játsszák el az előbbi helyzetet.

Egy alkalommal egy illemszabályt taníthat meg hasonló módon a tanító. A gyerekek így külön-külön valamennyi illemszabályt megismerik. Jó, ha egy-két alkalommal az összes normát egyszerre látják. Ez pl. így oldható meg:

Feladatgyűjtemény 3. feladat:

–1 *Készítsetek rajzot valamilyen tömegközlekedési eszközön utazó emberekről! Legyenek a rajzotokon olyan utasok, akik illemsértően, és olyanok, akik illemtudóan viselkednek!*

A rajzolás után:

–2 *Olvassátok fel az írásvetítőn és a táblán látható illemszabályok közül azokat, amelyeknek megfelel a rajzotokon szereplő utasok viselkedése!*

–3 *Most azokat a normákat olvassátok fel, amelyeket megsértik!*

A rajzolás után ezt is megkérdezheti a tanító:

–4 *Éva, mit csinál a te egyik utasod?*

Lehetséges válasz:

– *Beleolvas egy másik utas újságjába.*

– *Pisti, olvasd fel az illemszabályok közül azt, amelyiket Éva utasa megsértett!*

b) A gyakorlás szakaszában a tanító először az 5. feladatot oldassa meg. A gyerekek olvassák fel (vagy írják le), azokat a mondatokat, amelyeket kiválasztottak. Az illemszabályok ismerete és utazási tapasztalataik alapján ezt biztonságosan képesek lesznek megoldani. A gyakorlás során használhatók fel a 2. és a 4. számú feladatok is. E feladatok megoldásakor a gyerekeknek a normasértő viselkedések felismerésére, javítására és az alkalmazandó illemszabály megfogalmazására van lehetőségük. A feladatokban ismertetett helyzetek olyanok, hogy nemcsak egy, hanem több illemszabály együttes alkalmazását kívánják meg.

Pl.: a 2. d) feladatot így oldathatja meg a tanító:

– *Olvassátok el a szöveget! Figyeljétek meg, hány illemszabályt sértett meg Andris!*

– *Miért fontos, hogy a járműveken kapaszkodjunk?*

– *Játsszátok el, mit tennétek ti, ha meglöknétek valakit vagy rátaposnátok az egyik utas lábára!*

– *Milyen nyelvi formát használhatnátok még az elnézésekéréskor?*

Egy-két alkalommal (a tanulmányi kirándulások során) az egész osztály együtt utazhat valamilyen tömegközlekedési eszközön. Fontos, hogy az utazás előtt a tanító idéztesse fel azokat az illemszabályokat, amelyeket az illemtudó viselkedés megkövetel. Az utazás során is emlékeztesse ezekre a gyerekeket. Természetesen ezt a figyelmeztetést úgy kell végeznie, hogy ő se sértse meg az illemszabályokat. Pl.: az autóbusz másik felébe keveredett tanítványának – aki nem kapaszkodik – ne kiabáljon oda.

c) A közös utazások után azonnal értékelje, értékeltesse a gyerekek viselkedését. Kezdetben jó, ha a tanító maga végzi az értékelést, hogy ezzel mintát adjon a tanulóknak. Nemcsak a csoport, hanem egy-egy tanuló viselkedését is értékelheti: emelje ki és dicsérje az illemtudókat, marasztalja el és büntesse a modortalanul, illemsértően viselkedőket.

Amikor valamilyen tömegközlekedési eszközön utazik a tanító tanítványaival, biztosan előfordul, hogy a gyerekek felfigyelnek az illemsértő felnőttekre. Jellemző a gyerekekre, hogy erről azonnal be is akarnak számolni. A pedagógus nagyon határozottan figyelmeztesse őket, hogy akkor, azonnal nem mondhatják el, amit észrevettek. Az értékelésnél azonban biztosítson lehetőséget arra, hogy a gyerekek beszámolhassanak megfigyeléseikről. Ne tűrje, hogy az értékelés gúnyolódó legyen. Pontos és igaz véleménynyilvánításra készítse a gyerekeket. Mivel ezek a kirándulások ritkák, alkalmoszerűek, fokozottan kell támaszkodnia a tanítónak a gyerekek önértékelésére. Legalább havonta kérje őket, hogy számoljanak be utazási élményeikről, értékeljék saját viselkedésüket.

Biztosan lesznek olyan gyerekek, akik nem, vagy csak nagyon ritkán utaznak tömegközlekedési eszközön. Nekik a tanító mondjon el különböző, utazással kapcsolatos eseteket, így adjon lehetőséget az értékelésre.

Pl.: – *Képzeljétek, ez történt velem: Felszálltam az autóbuszra. Sokan voltak ,de egy idősebb néni mellett láttam egy üres helyet. Sajnos nem tudtam leülni, mert a néni az ülésre rakta a kosarát.*

Hogyan tanítjuk a vonaton történő közlekedés illemszabályait?

Ezen illemszabályok gyakorlásának és értékelésének szakasza hasonló a villamoson, az autóbuszon, a trolibuszon és a metróon való viselkedés illemszabályainak gyakorlásához és értékeléséhez. Ezért ezeket a szakaszokat nem írjuk le újra. A vonaton való közlekedés illemszabályainak gyakorlásához és a viselkedések értékeléséhez a *Feladatgyűjtemény* feladatai közül a 2., a 3. és a 4. feladatokat ajánljuk. Az első szakasról részletesen írunk.

A tanítás szakasza

a) Az illemszabályok tanításának, tanulásának első szakaszában először azokat az illemszabályokat tanítsa meg a tanító, amelyek megegyeznek az autóbuszon, a villamoson, a trolibuszon és a metróon való közlekedés illemszabályaival. Ez így történhet:

Kérje meg a gyerekeket arra, hogy próbálják meg összegyűjteni, melyek azok az illemszabályok, amelyeket a vonaton való utazás során ugyanúgy meg kell tanulniuk, mint az autóbuszon, a villamoson, a trolibuszon vagy a metróon való közlekedés során. Azokat a gyerekeket, akik erre nem képesek, a *Feladatgyűjtemény* 1. a), d), f) feladataival is segítheti.

A többi illemszabály tanításakor a *Feladatgyűjtemény* feladatait használhatja fel a pedagógus.

Pl.: 1. c) feladat:

Kérje meg a gyerekeket, készüljenek fel a játékra: rendezzék be a játékteret, osszák ki a szerepeket! Több csoport játékát is figyeljék meg. A játékok után vetítse ki a tanító azt az illemszabályt, amelyiket a tanulóknak alkalmazniuk kellett volna. Ennek a normának az ismeretében válasszák ki a gyerekek azokat a csoportokat, akik jól és azokat, akik hibásan oldották meg a feladatot. A hibázóknak adjon lehetőséget a tanító a javításra.

Hasonló módon a többi illemszabályt is ismertesse meg a tanulókkal a pedagógus. Jó, ha a gyerekeknek arra is lesz lehetőségük, hogy valamennyi normát egyszerre átolvassák. Így láthatják, mennyi mindenre kell ügyelniük a vonaton történő utazások során.

Hogyan tanítjuk az otthoni viselkedés illemszabályait?

A tanítás szakaszai

a) A *Feladatgyűjtemény* 1. feladatát oldassa meg először a tanító. Ezzel tudatosíthatja, hogy az otthoni viselkedésnek is vannak illemszabályai. A feladat megoldása során lehetősége van arra is, hogy felmérje, kik azok a gyerekek, akik ismerik az otthoni viselkedés illemszabályait, és melyek azok a normák, amelyeket ismernek. Az illemszabályok megismerésének szakaszában ezután a 2. feladatot oldják meg a gyerekek. A tanító válogatassa ki velük azokat az állításokat, amelyek otthoni viselkedésükre igazak. (Célszerű, ha a pedagógus az illem tanulásához rendszeresít egy füzetet.) Most is ebbe a füzetbe írhatják le a gyerekek a saját otthoni viselkedésükre igaz állításokat. Az állítások válogatása után a tanító ismertesse meg a tanulókkal az

illemszabályokat. Mivel ez csak néhány norma, valamennyit egyszerre felírhatja a táblára. Ha a gyerekek elolvasták az illemszabályokat, a pedagógus oldassa meg újra a 2. feladatot.

– *Nézzétek meg újra az állításokat, amelyeket az otthoni viselkedésekről a füzetetekbe leírtatok! A megismert illemszabályok alapján döntsetek el, mikor viselkedtek illemtudóan, mikor illemsértően!*

- b) A gyakorlás szakaszában a 3. és a 4. feladatsort oldathatja meg a tanító. A 4. számú feladatok megoldását kezdetben így végeztesse:

Ismertesse meg a gyerekekkel a feladatban leírt helyzetet. Válasszák ki a gyerekek azt az illemszabályt, amelyre a helyes megoldáshoz szükségük van. Ezután játsszák is el a helyzetet.

Később – ha már a gyerekek alaposabban megismerték az illemszabályokat – a helyzet ismertetése után azonnal játsszanak.

A 3. feladatsor megoldására a j) jelű feladattal adunk mintát. A tanító bábokkal játssza el a feladatban leírtakat. A bemutatás után kérje a gyerekeket arra, hogy mutassák meg, mit kellett volna tenniük, hogyan kellett volna helyesen viselkedniük a báboknak. A játék után fogalmaztassa meg azt az illemszabályt, amelyet az illemtudó viselkedéshez alkalmazniuk kellett a gyerekeknek. Indokoltassa is meg a tanító, hogy miért szükséges az egyes normák megtartása.

Az otthoni viselkedés illemszabályainak tanulásához elengedhetetlenül fontos a szülők segítsége. Természetes élethelyzetekben csak ők tudják alkalmaztatni a megismert illemszabályokat, csak ők képesek javítani vagy dicsérni a gyerekek normasértő, illetve illemtudó viselkedését.

- c) Az otthoni viselkedés illemszabályainak tanítása során a gyerekek viselkedését az iskolában a szerepjátékok megoldása során értékelheti, értékeltetheti a tanító. Az illemszabályokat természetesen élethelyzetben csak otthon alkalmazhatják a tanulók. Ezért a pedagógusnak havonta lehetőséget kell adnia arra, hogy a gyerekek otthoni viselkedésükről beszámoljanak. Ilyenkor nemcsak saját, hanem családtagjaik, barátaik viselkedését is értékelhetik. Ezeket a beszélgetéseket célszerű kiscsoportos kommunikációban végezni. A kiscsoportos kommunikációban történő beszélgetések vezetésére, irányítására – más folyamatok kapcsán – már első osztályos programunkban mintát adtunk. (Lásd: *Tanítási program* 1. osztály) Ennek módját nem ismételjük meg újra.

Hogyan tanítjuk a vásárlás illemszabályait?

A tanítás szakaszai

- a) Az illemszabályok tanítása, tanulása előtt a tanító teremtsen lehetőséget arra, hogy megfigyelhesse a gyerekek vásárlás közbeni viselkedését. Pl.: az osztállyal közösen menjenek el egy áruházba. A pedagógus úgy szervezze meg a látogatást, hogy a gyerekeknek módjuk legyen a vásárlásra, az áruk közti válogatásra, a pénztárnál történő fizetésre. A látogatás után ismertesse meg a gyerekekkel az illemszabályokat, és ezek segítségével értékeljék közösen a vásárlás során tanúsított viselkedésüket. Ez így történhet:

– *Biztosan észrevettétek, amikor a boltban jártunk, én nem vásároltam. Figyeltelek benneteket. Kíváncsi voltam arra, hogyan viselkedtek a vásárlás közben. Felírtam az írásvetítőre azokat az illemszabályokat, amelyeket egy illemtudó embernek a vásárlás közben meg kell tartania. Olvassátok el az illemszabályokat! Csoportosítsuk ezeket!*

Melyek voltak azok, amelyeknek megfeleltetek, melyek voltak azok, amelyeket megsértettetek?

A közös megbeszélés során kerüljön sor arra is, hogy a gyerekek választ kapjanak vagy választ keressenek a „miért” kérdésekre is.

Pl.: – *Mit gondoltok, miért nem illik összetapogatni a polcokra kirakott árut?*

– *Miért csak a pénztárostól kell elköszönni, ha egy nagy üzletben vásárolunk?*

Az illemszabályok megtaníthatók olyan módon is, hogy a gyerekek különböző szerepjátékokat játszanak el, és ezekhez rendelik hozzá a megfelelő, alkalmazandó illemszabályokat. A *Feladatgyűjtemény* 1. feladata adhat ehhez segítséget.

Pl.: Kérje meg a tanító a gyerekeket, játsszák el, mit tennének, mit mondanának, ha belépnének egy kis üzletbe vagy eltávoznának onnan! Adjon lehetőséget tanítványainak arra, hogy csoportokat alakítsanak, és így együtt készüljenek a játékokra. Két-három csoport játékát nézzék meg, melyik csoport játszott „jól”, az illemszabályoknak megfelelően, melyik vétett a normák ellen. Az írásvetítőn lévő illemszabályok közül válasszák ki a gyerekek, melyiket kellett alkalmazniuk, hogy illemtudó legyen a viselkedésük.

Ezt a feladatot megoldathatja a tanító úgy is, hogy az ismertetett helyzethez először kiválasztja az illemszabályt, és csak ezután játszanak a gyerekek.

Pl.: – *Mit tennétek, mit mondanátok, ha egy hosszú sorban állnátok és észrevennétek, hogy mögöttetek egy idős néni várakozik? Válasszátok ki az illemszabályok közül azt, amelyiket alkalmaznotok kell, ha azt szeretnétek, hogy illemtudónak tartsanak benneteket! Készüljétek fel a játékokra!*

b) A gyakorlás, alkalmazás szakaszában a *Feladatgyűjtemény* 2. és 4. feladatait ajánljuk. A feladatok nemcsak a megfelelő illemszabály alkalmazására, hanem a norma megfogalmaztatására is alkalmasak. Az illemszabályok és az azoknak megfelelő viselkedések gyakorlása mellett szükséges, hogy gyakoroltassa a tanító a vásárlás közben alkalmazandó udvarias, tisztelettudó nyelvi formákat is. Ezek tanítására azért nincs szükség, mert a köszönés, a megszólítás, a kérés és a tudakozódás nyelvi formáit már első osztályban, a beszédfejlesztés tananyagának tanítása, tanulása során megismerték a gyerekek. Gyakorlásukhoz a *Feladatgyűjtemény* 3. feladatát használhatja a tanító. Ebben a feladatban nemcsak az udvariatlan nyelvi formákat ismerhetik fel a gyerekek, hanem javíthatják a „túl udvarias”, körülményeskedő formákat is.

c) Az értékelés szakaszában, mivel a tanító ritkán láthatja, ritkán figyelheti meg tanítványait vásárlás közben, a *Feladatgyűjtemény* 4. számú feladatsorát végeztetheti el. Egy-egy szöveg olvasása után játsszák el a gyerekek a leírt helyzetet, majd értékeljék is azt. Ezt az értékelést kezdetben a tanító végezze, hogy mintát adjon a gyerekeknek. Pl.: 4. b. feladat:

„Évának felesleges volt köszönnie, különösen ordítva, hiszen az illemszabályok szerint olyan áruházban, ahol sok ember vásárol, belépéskor nem kell köszönni. Távozáskor azonban, a vásárolt áru kifizetése után a pénztárostól el kell köszönni. Éva ezt a szabályt is megsértette.”

Miután a gyerekek megismerik az illemszabályokat, kritikus szemmel járnak, sok illemsértő viselkedést felfedeznek. A tanító adjon lehetőséget arra, hogy időnként beszámoljanak ezekről. Ne elégedjen meg azonban az eset elmondásával. Kérje a gyerekeket arra is, hogy mondják el, melyik illemszabályt sértették meg az általuk elmondott történet szereplői, s hogy ők hogyan viselkedtek volna hasonló helyzetben.

A szabadidős tevékenységekhez kapcsolódó illemszabályok tanulása (könyvtárban való viselkedés, könyvhasználat, televíziózás, videózás, játék, sportolás, túra, kirándulás, mozi- és színházlátogatás)

A tanítás folyamatát öt mozzanatra bonthatjuk fel. Külön tanítjuk, gyakoroltatjuk a könyvtárban való viselkedés és a könyvhasználat illemszabályait, a televíziózás, videózás illemszabályait, a játék és a sportolás illemszabályait, a kirándulás és a túra illemszabályait, a mozi- és a színházlátogatás illemszabályait.

Hogyan tanítjuk a könyvtárban való viselkedés és a könyvhasználat illemszabályait?

A tanítás szakaszai

a) Az illemszabályok tanításának, tanulásának első szakaszában tulajdonképpen csak a könyvtári kölcsönzési rend megtartására és a könyvek kölcsönkérésére vonatkozó illemszabályokat kell megtanítani a tanítónak. A többi már első osztályban a könyvtárhasználat tanítása és az iskolán kívüli önművelés tanítása során megismerték a gyerekek. A kölcsönzési rend megtartásával kapcsolatos illemszabályokat így taníthatja a pedagógus:

A tanító szervezzen meg egy könyvtárlátogatást. Ennek az legyen a célja, hogy a gyerekek – ha még nem tették volna meg – beiratkozzanak a könyvtárba, válogassanak, kölcsönözzenek könyveket. A látogatás előtt a pedagógus idéztesse fel a gyerekekkel azokat a – már megismert – illemszabályokat, amelyeket meg kell tartaniuk. A látogatás, a beiratkozás és a kölcsönzés után az olvasójegyeket közösen nézzék meg. Olvassák el, milyen adatok szerepelnek rajta. A tanító hívja fel a gyerekek figyelmét arra, hogy az olvasójegyükön a személyi adataikon kívül szerepel a könyvtár nyitvatartási ideje, a kölcsönzött könyvek száma és a lejárat napja. Ezt a kifejezést meg is kell magyaráznia. Ezután olvastassa el a gyerekekkel a kölcsönzési rend megtartására vonatkozó illemszabályt. Kérdezzen rá arra is, mi lehet az oka, hogy pontosan vissza kell vinni a kölcsönzött könyveket. Ha a gyerekek nem tudnak erre válaszolni, a pedagógus magyarázza meg.

A könyvek kölcsönkérésére és kölcsönadására vonatkozó illemszabályok tanításakor a tanító ismertesse meg a gyerekekkel a normákat, majd ezek megerősítésére a *Feladatgyűjtemény* 4. h), i) feladatát oldassa meg.

b) Miután valamennyi illemszabályt megismerték a gyerekek, állandó, folyamatos gyakorlásra van szükség. A gyakorláshoz a *Feladatgyűjtemény* 1., 2., 4. és 5. feladatát javasoljuk. Az 5. feladattal adunk mintát.

Válassza ki a tanító azokat a gyerekeket, akik részt vesznek a gyakorlásban. Mondja el nekik a feladat utasítását. Adjon időt a gyerekeknek arra, hogy rajzolhassanak, felkészüljenek. Kezdetben segítségül ki is vetítheti a könyvtárban való viselkedés illemszabályait. Miután a gyerekek felkészültek, helyezkedjenek el a beszélgetéshez. Kérje meg a tanító az egyik gyereket, hogy beszéljen a rajzokról. Ez történhet úgy, hogy egy tanuló beszél a rajzáról, s utána azonnal elmondja a megsértett vagy a megtartott illemszabályokat, a többiek pedig kiegészíthetik a beszámolóját. A beszélgetést vezetheti úgy is a tanító, hogy csak arra kér egy gyereket, hogy a lerajzolt helyzetről beszéljen, s a többi gyerek feladata lehet annak megállapítása,

hogy illemsértő vagy illemtudó a bemutatott viselkedés. Ők fogalmazzák meg a megsértett vagy a megtartott normákat is.

A szerepjátékok mellett valamennyi illemszabályt gyakoroltathatja a tanító úgy is, hogy természetes élethelyzeteket teremt. A könyvtárban való viselkedés illemszabályainak alkalmazásához többször szervezzen közös könyvtárlátogatást. Ezek előtt mindig idéztesse fel a szükséges normákat. A látogatás során is figyelmeztesse a gyerekeket, javítsa viselkedésüket. Jó az, ha a tanító az alkalmaztatáshoz a szülők segítségét is kéri, hiszen egészen más a helyzet akkor, ha a gyerekek csoportosan vagy csak a szüleikkel látogatnak meg egy könyvtárat. A kölcsönzési idő megtartásának ellenőrzéséhez egy-két perc elegendő.

Pl.: „– *Juli, mit olvasol?*

Itt az olvasójegyed?

Olvasd csak fel, mikor kell visszavinned a könyvet!

Melyik szabályt sértetted meg?”

Fontos, hogy a tanító hasznosítsa a tanítványai által teremtett helyzeteket is.

Pl.: egyik tanítványa tízórázás közben olvas.

„– *Örülök, hogy ennyire tetszik a könyv, de azt hiszem, megsértettél egy illemszabályt. Tudod-e, melyiket?”*

Egyik gyerek befejezi az olvasást, könyvjelzővel jelöli meg, hogy hol tart.

„– *Nagyon ügyes vagy! Így nem teszed tönkre a könyvedet.”*

c) Az értékelés szakaszában oldhatja meg a tanító a *Feladatgyűjtemény* 3. feladatát.

Az állítások válogatása után kérdezzen rá a pedagógus, hogy a gyerekek viselkedése mikor normasértő, mikor normatartó. Kérje tanítványaitól azt is, hogy sorolják fel azokat az illemszabályokat, amelyeket mindig megtartanak és azokat, amelyeket gyakran megsértenek.

Ezt a feladatot többször is megoldathatja a tanító. Két-három havonként – a feladatmegoldás alapján – újra értékelhető a gyerekek viselkedése.

A közös könyvtárlátogatásokat mindig kövesse értékelés. Ezt kezdetben a tanító végezze, hogy mintát adjon a gyerekeknek. Fontos, hogy a pedagógus ne csak a csoport teljesítményét értékelje. Személyre szólóan is meg kell fogalmaznia, hogy mit vár el egy-egy gyerektől.

Hogyan tanítjuk a televíziózás és a videózás illemszabályait?

A tanítás szakaszai

a) A televíziózás és a videózás illemszabályainak tanításához a *Feladatgyűjtemény* 2. feladatának állításait használhatja fel a tanító. Minden alkalommal csak egy illemszabályt tanítson meg a gyerekeknek. Az illemszabályok tanításának módjára az 5. normával adunk mintát.

Az 5. illemszabály tanításához a 2. e) feladatot használhatja fel a pedagógus. Olvastassa el a gyerekekkel az állításokat. Kérje meg őket arra, hogy alakítsanak csoportokat, válasszák ki az állítások közül a egyiket, és találjanak ki hozzá játékot. A játékhoz rendezzék be a játékteret. Közösén nézzék meg a csoportok játékát. Nem baj, ha ugyanazt az állítást több csoport is választotta, de a tanító úgy szervezze a játékot, hogy minden helyzetet játsszanak el a gyerekek. A játék után válasszák ki a tanulók, melyik viselkedés felelhet meg az illemszabályoknak. Próbálják megfogalmazni a helyes állításhoz az illemszabályt, keressék közösen a választ a „miért?” kérdésre is. Ha a gyerekek nem tudják kiválasztani a helyes viselkedést bemutató játékot, nem tudják

megfogalmazni az alkalmazandó illemszabályt, akkor a pedagógus vetítse ki a normát, ezzel segítse a választást.

- b) A megismert illemszabályok szerepjátékokkal történő gyakorlására a *Feladatgyűjtemény* 1. és 3. feladatait javasoljuk, de felhasználható újra a 2. feladat is. Az iskolában is lehetőség van néhány norma természetes élethelyzetben történő gyakorlására.

Pl.: Ha az osztályban található a televízió, és a napköziben néhány gyerek tévézni szeretne, fontos hogy a tanító felidéztesse velük a szükséges normákat. Közös tévézéskor a tanító elhelyezkedhet úgy, hogy akadályozza a gyerekeket a látásban. Ezzel „provokálhatja” a tanulókat, hogy figyelmeztessék őt. A közös tévézéskor biztosan lesznek olyan gyerekek, akik úgy ülnek, hogy a többiek nem látnak tőlük. Ezeket a gyerekeket figyelmeztesse a tanító a megsértett illemszabályra.

A többi illemszabály alkalmaztatásához a szülők segítségét kérje a tanító.

- c) A tanító mindig értékelje a közös tévénézéseket! Az értékelésnél felhasználható a *Feladatgyűjtemény* 3. feladata is. Ezt így végeztetheti a tanító:

Válasszon ki a gyerekek közül néhányat, akik részt vesznek az értékelésben. Ismertesse velük a feladatban leírt helyzetet (pl.: 3. d.). A gyerekek egy részét kérje arra, hogy játsszák el a helyzetet. A másik csoport feladata: figyeljék a játékot, mert utána értékelniük kell a játék szereplőinek viselkedését. Az értékelést kezdetben kérdésekkel segítse a tanító:

- *A játékban részt vevők illemtudóan vagy modortalanul viselkedtek?*
- *Milyen illemszabályokat tartottak meg a szereplők?*
- *Melyekre nem figyeltek?*

Az értékelésnél fokozottan támaszkodnia kell a tanítónak a gyerekek otthoni vagy ismerősöknél szerzett, televíziózással kapcsolatos élményeire. Legalább havonta adjon lehetőséget arra, hogy a gyerekek beszélhessenek ezekről.

Hogyan tanítjuk a játék és a sportolás illemszabályait?

A tanítás szakaszai

- a) A játék és a sportolás illemszabályainak tanítása nem okoz nehézséget, hiszen ezekkel a normákkal a gyerekek nap nap után találkoznak. Az illemszabályok tudatosításához a tanító a *Feladatgyűjtemény* 2. feladatát használhatja fel.

Kérje meg a gyerekeket, válasszák ki és írják le azokat az állításokat, amelyek a játék és a sportolás közbeni viselkedésükre igazak. A válogatás, a leírás után vetítse ki a tevékenységek illemszabályait. A kivetített illemszabályok alapján a gyerekek jelöljék meg a leírt állításokat: mikor illemtudó és mikor illemsértő a viselkedésük.

- b) A gyakorláshoz a *Feladatgyűjtemény* 1. feladatát oldathatja meg a tanító. Itt az illemsértő viselkedések javítására, a megsértett, illetve a megtartott normák megfogalmazására van lehetőségük a gyerekeknek. Nagyon fontos és sokkal hatásosabb, ha a játék és a sportolás illemszabályait természetes élethelyzetekben gyakoroltatja és alkalmaztatja a tanító. Egyetlen feladata, hogy nyitott szemmel járjon, és szigorúan figyelje, javítsa a gyerekek viselkedését. Csak akkor lesz eredményes ezeknek az illemszabályoknak a tanítása, ha a tanító nem hagyja szó nélkül a hibás és a jó viselkedéseket.

- c) Az értékelésekhez tudatosan szervezhet a pedagógus közös játékokat, közös sportversenyeket. Természetesen nem kell elárulnia, hogy itt figyelni fogja tanítványait. Az értékeléseket kezdetben a tanító végezze. A pedagógus adjon lehetőséget arra is,

hogy a gyerekek is beszámolhassanak saját tapasztalataikról. Elmondhassák élményeiket, és értékelhessék az ott tapasztalt viselkedéseket. Ezeket a beszélgetéseket kis csoportos kommunikációban szervezheti meg a tanító.

Hogyan tanítjuk a túra, a kirándulás illemszabályait?

A tanítás szakaszai

a) Minden gyerek kirándult, túrázott már, így mindenkinek vannak ezzel kapcsolatos élményei. A tanító ezekre az élményekre támaszkodva taníthatja meg az illemszabályokat.

Készíttessen egy rajzot a gyerekekkel. Rajzoltassa le velük egyik kirándulásukat. (Ezt a rajzot őrizze meg, mert többször lesz rá szükség.) A rajz elkészítése után beszéljessenek a kirándulásról. A tanító adjon lehetőséget arra, hogy a gyerekek elmondhassák, merre jártak, mit láttak, elmesélhessék a túrával kapcsolatos élményeiket. Néhány nap múlva újra kerüljön elő a rajz.

– *Emlékezz még, meséltetek már a lerajzolt kirándulásról. Arra kérlek most benneteket, gondoljátok végig és mondjátok el, milyen ruhát, cipőt viseltetek, miben vittétek a holmitokat ezen a túrán!*

Rövid felkészülés után hallgassa meg a tanító a gyerekeket, majd miután a tanulók beszéltek öltözködésükről, vetítse ki a túrával, kirándulással kapcsolatos illemszabályokat! Kérje meg a gyerekeket arra, hogy válasszák ki azokat az illemszabályokat, amelyek az öltözködésre vonatkoznak! Beszéljék meg, mi a megfelelő ruha- és cipőviselet, milyen táskában célszerű a túrához szükséges dolgokat vinni! Ezután döntsék el a gyerekek, hogy megfelelően öltöztek-e fel azon a túrán, amiről beszéltek.

A fentiekhez hasonló módon dolgozhatja fel a tanító a többi illemszabályt is. A lerajzolt kép alapján beszélhetnek a gyerekek arról, hogy vigyáztak-e a környezet tisztaságára, milyen dolgokat vittek magukkal stb.

b) Egy-egy illemszabály megtanulása után azonnal gyakoroltassa is ezeket a tanító. A helyes öltözködéshez a *Feladatgyűjtemény* 1., a környezet tisztántartásához 2., a kiránduláshoz szükséges dolgokra vonatkozó illemszabályt a 3. feladattal gyakoroltathatja. Az illemszabályok természetes élethelyzetekben történő gyakorlására is adódnak lehetőségek az iskolában. Az a néhány kirándulás, túra, amelyen az iskolában a gyerekek részt vesznek, elegendő az illemszabályok alkalmaztatásához. A túrák előtt a tanító idéztesse fel a gyerekekkel a helyes viselkedés normáit. Túra közben is állandóan figyelmeztesse ezekre a gyerekeket.

Pl.: Az egyik gyerek eldobja a papírzsebkendőt.

„– *Emlékezz csak vissza a kirándulással kapcsolatos normákra! Te azzal, hogy eldobtad a zsebkendőt, megsértettél egy szabályt. Tudod-e, melyiket? Könnyen ki tudod javítani, ugye?*

Egyik gyerek segít felállni a társának, vagy felajánlja a takaróját a barátjának.

– *Nagyon figyelmes és udvarias voltál. Látom, itt sem feledkezel meg az udvariasságról!*

Természetesen a gyerekek szüleikkel is kirándulhatnak. Ha a tanító megismerteti a szülőkkel a gyerekek által tanult normákat, ők is alkalmaztathatják, gyakoroltathatják ezeket.

c) A közös kirándulások után mindig értékelje a tanító a gyerekek viselkedését. Később az értékelést a tanulók végezzék úgy, hogy mondják el azokat az illemszabályokat,

amelyeknek megfeleltek, és azokat, amelyeket nem teljesítettek. A tanító a gyerekek önértékelését így segítheti:

„– Beszélj arról, milyen ruhát, cipőt viseltél! Miben hoztad a holmidat? Megfelelt-e ez az illemszabályoknak?”

Hogyan tanítjuk a mozi- és a színházlátogatás illemszabályait?

A mozi- és a színházlátogatás néhány illemszabályát már első osztályban az iskolán kívüli önművelés tanulása során megismerték a gyerekek. Nem árt azonban ezeket is újra átismételni, tudatosítani a tanulókkal.

A tanítás szakaszai:

a) A színház- és a mozilátogatás illemszabályait többféle módon taníthatja a pedagógus. Néhány mintát mutatunk be.

A tanító közli az illemszabályt: „*A moziban, a színházban ismerősökkel találkozsz. Nem illik odaintegetni, odakiabálni nekik. Elég, ha egy fejbőlintással üdvözlöd őket.*” Az ismeret ismertetése után kérdezze meg a pedagógus a gyerekeket, hogyan viselkedne egy illemtudó és egy modortalan ember, ha a színházban vagy a moziban megpillantana egy ismerőst. A tanulók játsszák is el azt. A játékok után a tanító válogattassa ki, melyik csoport mutatta be az illemsértő és melyik az illemtudó viselkedést. Mindig indokoltassa is meg a gyerekekkel a választást úgy, hogy mondassa el az illemszabályt.

A tanító kérje meg a gyerekeket arra, hogy játsszák el, mit tennének, ha elkészülnének az előadásról. Több gyerekcsoport játékát nézzék végig. A játék után vetítse ki a tanító a megfelelő illemszabályokat. Ezek segítségével értékeljék, elemezzék a csoportok játékát. Azokkal a gyerekekkel, akik rosszul oldották meg a feladatot, ismételtesse meg a tanító a játékot, hogy alkalmuk legyen a javításra.

A tanító meséljen el egy történetet. Pl.: „– *A múltkor színházban voltam. Amikor vége lett az előadásnak, a ruhatárhoz mentem. Sokan voltak, várnom kellett, figyeltem az embereket. Közülük kettőnek a viselkedését figyeltem meg. Az egyik tolakodott, lökdösődött, mindenki feje fölé nyújtogatta a ruhatári jegyét, rátaposott a többiek lábára. Elég gyorsan megkapta a kabátját. A másik nyugodtan állt, várta, hogy kisebb legyen a tömeg, közelebb kerüljön a ruhatári pulthoz. Amikor megkapta a kabátját, megigazította a ruháját, a nyakkendőjét, megfésülködött, és csak ezután indult haza.*” A történet elmondása után a tanító tegyen fel kérdéseket a gyerekeknek:

– Szerintetek melyik ember viselkedett helyesen?

– Mit kellett volna tennie az elsőként bemutatottnak?

– Mit gondoltok, illendő dolog volt ott a ruhatárnál a fésülködés, a ruhaigazítás?

Több gyerek véleményét hallgassák meg, majd ezután vetítse ki a tanító az illemszabályokat. Olvassák el a gyerekek! Az illemszabályok alapján eldönthetik, hogy helyesen értékelték-e a történetben szereplő emberek viselkedését. El is játszhatják a normáknak megfelelő viselkedést.

A tanító vigyen be az osztályba egy színházi látcsövet.

„– *Hoztam magammal egy látcsövet. Elmondom, mit csinálnék ezzel egy moziban vagy egy színházban. Ti válasszátok ki, mikor viselkednék helyesen!*

– *A moziba nem vinném el.*

– *A színházban a szünetben a közönséget nézegetném velem, az előadás alatt a színészeket figyelném.*

– *A moziba is elvinném, jobban látnám velem a filmet.*

– *A színházban csak a színpadot figyelném a látcsővel, szünetben nem használnám.*”
A tanító hallgassa meg a gyerekeket, melyik viselkedést tartják ők helyesnek. Biztosan sokan csak találgatni fognak.

„– *Most kivetítem nektek a megfelelő illemszabályokat. Olvassátok el ezeket! Segítséggükkel könnyen ki tudjátok választani, mikor viselkednék helyesen.*”

A fenti módokon valamennyi illemszabályt megtaníthatja a tanító. Miután a gyerekek az összes szabályt megismerték, jó, ha megerősíti a pedagógus, melyek azok a normák, amelyek csak a mozira, csak a színházra, és melyek azok, amelyek mindkét közművelődési intézményre igazak. Ehhez a *Feladatgyűjtemény* 1. feladatát használhatja fel a tanító.

- b) Az illemszabályok gyakoroltatásához a *Feladatgyűjtemény* 2., 3. és 4. feladatai oldhatók meg. E feladatokban nemcsak az illemszabályok alkalmaztatására, hanem az udvarias nyelvi formák gyakorlására is lehetőség van. Természetesen fontosak a feladatokban található szerepjátékok, de sokkal fontosabbak a természetes élethelyzetek. Könnyen megszervezhető (a szülőkkel együttműködve), hogy a gyerekek egy évben legalább két-három mozi- és színházi előadáson részt vegyenek. Ez még a kis falvakban is megoldható. (A nagyon hátrányos helyzetű gyerekeknek nem biztos, hogy lesz megfelelő ruhájuk. Ezt az iskola biztosítsa!) A tanító az előadások alatt figyelje tanítványait, de csak akkor figyelmeztesse őket azonnal, ha ezzel nem zavarja az előadást. Szünetben feltétlenül beszélgessen el a normasértő gyerekekkel, és követelje tőlük az illemtudó viselkedést.
- c) A közös színház- és mozilátogatásokat mindig értékelje, értékeltesse a tanító. Ez összekapcsolható az élmény alapján történő kis csoportos kommunikációval. A gyerekek mellett, hogy élményeikről beszélnek, mondják el, véleményük szerint melyik illemszabályoknak felelt meg a viselkedésük és mely normákat sértették meg. A tanulók értékelhetik az egész csoport viselkedését, de beszélhetnek a saját magatartásukról is. A gyerekek másokkal szemben igen kritikusak, ezért minden illemsértő viselkedésre felfigyelnek, amelyet a moziban vagy a színházban tapasztalnak. A tanítónak arról le kell szoktatnia őket, hogy erre azonnal felhívják a figyelmet. Ezt úgy érheti el, ha az iskolában az értékelés szakaszában lehetőséget ad arra, hogy a gyerekek elmondják ezeket az élményeiket is. Az illemszabályokat sértő viselkedések értékeléséhez felhasználható újra a *Feladatgyűjtemény* 4. feladata is.

Felhasznált irodalom

CSUKÁS ISTVÁN–HEGEDŰS ISTVÁN: *Itt a kezem, nem disznóláb!* Budapest, 1977. Móra Ferenc Könyvkiadó.

HALÁK LÁSZLÓ: *Illemkocka.* Budapest, 1984. Kossuth Könyvkiadó.

DR. RÉCZEY FERENC–PEKÁRY DAGMAR–GONDI FERENC: *Etikett – társasélet – protokoll.* Budapest, 1965. Minerva.

KÖVES J. JULIANNA: *Illik tudni.* Budapest, 1985. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

MONTÁGH IMRE: *Mondjam vagy mutassam?!* Budapest, 1985. Móra Könyvkiadó.

NYERGES ÁGNES: *Viselkedjünk!* Budapest, 1987. Lapkiadó Vállalat.

Nyelvi illemtan. (Szerk.: Deme László, Grétsy László, Wacha Imre) Budapest, 1987. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat.

OTTLIK KÁROLY: *Protokoll.* Budapest, 1993. Protokoll '96.

SILLE ISTVÁN: *Illem, etikett, protokoll.* Budapest, 1993. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

WOLFF, INGE: *Farmer vagy szmoking?* Budapest, 1995. Trivium.

OTTLIK KÁROLY: *Protokoll plusz.* Budapest, 1996. Protokoll '96.

OTTLIK KÁROLY: *Protokoll extra.* Budapest, 1996. Protokoll '96.

OTTLIK KÁROLY: *Protokoll A–Zs-ig.* Budapest, 1997. Protokoll '96.